

TÜRK KÜLTÜRÜNDE VE ERZURUM ERKEK BARLARINDA TAVUK (HORUZ) MOTİFİ

Ahmet Selim DOĞAN (*)

Öz

Türk halk oyunları içerisinde oldukça önemli bir yer tutan Erzurum barları kökle-ri bakımından Orta Asya'ya kadar uzanan ve Şamanizm etkilerini de içinde barındıran özelliğe sahiptir. Figür yapısı bakımından kahramanlığı, yiğitliği barındırmasının yanında Türk kültürü bakımından oldukça önemli olan totemleri de simgeler. Bunlar arasında Koçeri barında At, erkek barlarında Turna, Tavukkadın barında Güvercin, Ağca Ferikler. Türk kültüründe önemli bir yere sahip olan ve on iki hayvanlı Türk takviminde de yer alan tavuk, Erzurum erkek barlarında en belirgin taklitli hayvan oyunu olarak karşımıza çıkmaktadır. Tavuk barında, tavuğun yürümesi, yavaş yavaş yere çökmesi ve sağa-sola dönüşlerinin taklit edilmesinin yanında özellikle yere çöküp kalkma birkaç kez tekrarlanarak dizlerin titretilmesiyle aynı zamanda dayanıklılık ve tahammülün sınırlarının zorlandığı oldukça estetik aynı zamanda da seyir keyfi veren bir bardır. Tavuk barının günümüzde tekrarlanmadığı ve yavaş yavaş unutulacağı ve genç kuşaklarca bilinmediği gerçeği karşımıza çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk Kültürü, Erzurum Erkek Barları, Tavuk.

Chicken (Rooster) Design in Turkish Culture and Erzurum Male Folk Dances

Abstract

Erzurum folk dances which have an important place in Turkish folk dances has its roots from the Central Asia and includes the effects of Shamanism. Besides it houses heroism and bravery as figure construct, it also symbolizes totems such as horse in Koçeri folk dance, crane in male folk dance, pigeon and Ağca Feriks in female chicken folk dance can be which are considerably important for Turkish culture. We can see the chicken, having an important place in Turkish culture and twelve-animal Turkish calendar, as the most distinct imitated animal dance in Erzurum male folk dances. In chicken folk dance, besides the imitation of chicken's walking, falling down slowly and turning right and left of the chicken it is really aesthetics to watch and it also requires durability and endurance during the shaking of the knees while repeating several times the figure of falling down slowly of the chicken. It is clear that nowadays the chicken folk dance is not being repeated and will be slowly forgotten and also is not known by the young generation.

Keywords: Turkish Culture, Erzurum Male Folk Dances, Chicken.

*) Yrd. Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi
(e-posta: aselindogan@mynet.com)

Giriş

Türk halk oyunları inanç, kültür yapısı, günlük yaşam, yaşanan coğrafya, bölgenin iklim yapısı, sosyal ve beşeri ilişkiler vs. gibi bütün olguları içinde barındıran dünyada eşine çok az rastlanır bir zenginliğe sahiptir. Günlük yaşam içerisinde oyun yolu ile birçok konu işlenmiştir. Doğal felaketler, olağan üstü olaylar, olağan yaşam içerisinde toplum zihninde iz bırakan hadiseler veya kişiler, toplum yaşamı içinde önemli rol oynayan hayvanların taklidi gibi konulara rastlamak mümkündür.

Orta Asya Türk kültüründen günümüze kadar varlığını sürdüren, günlük yaşantımızda önemli bir yere sahip olan kanatlı hayvanlardan tavuk, eski Türkçede *takaḡu*, tür adı olmakla birlikte bu türün dışısının adıdır. Bu türün erkeği *Horoz*, yavrusu *Cıvcıv*, henüz olgunlaşmamış olanına ise *Ferik*'tir. Tavuk türünün erkeği olan *Horoz*, diklenen ve saldıran bir yapıya sahip olduğu için, kimi toplumlarda savaşın sembolü olarak kabul edilmiş, hatta madeni paraların üzerine resmi bastırılmıştır. Birbirine kavuşamayan aşıkların konu edinen Varka ve Gülşah ve Hümayunname minyatürlerinde de horoz motifine rastlanmaktadır (Fotoğraf 1-2).

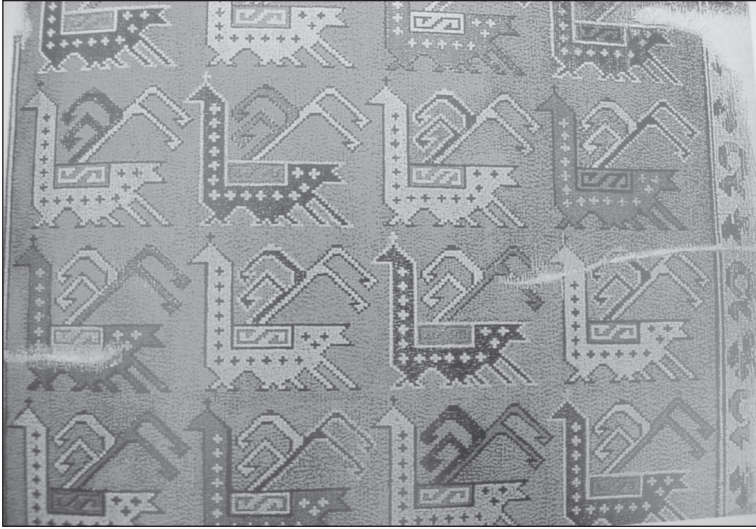

Fotoğraf 1. Varka ve Gülşah (Metin And'dan)

Fotoğraf 2. *Humayunname* (Metin And'dan)

Anadolu'da halı ve seccade motifleri arasında horoz motifi örneklerine de sıkça rastlanmaktadır (Fotoğraf 3-4), (Çizim 1-2).

Fotoğraf 3. *Horoz Figürlü Halı* (Neriman KIRZIOĞLU)

Fotoğraf 4. Beş Horoz figürlü halı (Neriman Kırzıoğlu)

Çizim 1. Fotoğraf 4'ten Ayrıntı

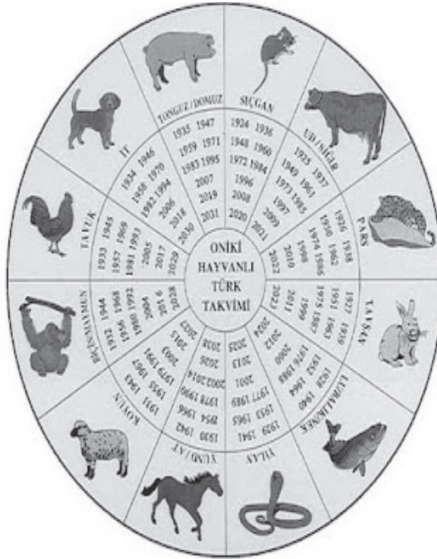
Çizim 2. Fotoğraf 3'ten Ayrıntı

Türk Kültüründe ve İslâm İnancında Tavuk ve Horoz

Proto-Türk dönemine ait Pazırık kurganında, deriden kesilmiş, lahit üzerine oyulmuş veya elbiselerde yer almış horoz-tavuk figürleri ile karşılaşılmalıdır. Bu motife yer verilmesinin öncelikli amacı özellikle horozun gürüşüğünü haber vermesinin yanı sıra, kötü ruhları kovması bakımından koruyucu bir simge özelliği taşımaktadır. Genel olarak altın tavuk hükümdar ailesinin, gümüş tavuk ise hükümdar ailesinden olmayan soylu kişileri

temsil ederdi. Horoz İran mitolojisinde ışığın habercisi ve bekçisi iken, Firdevsi'nin *Şah-name*' sinde güneşin doğuşunun simgesidir. Tavuk ve Horoz Emel Esine göre, Türk kozmonolojisinde barış unsurunun hayvan biçimli timsalidir (Çoruhlu, 2011, s. 173-174).

Tavuk Oniki Hayvanlı Türk Takvimi'nde yıl simgeleyen hayvanlardan biridir (Fotoğraf 5) . On iki yılı sürekli devir halinde barındıran bu takvimde her yıl için bir hayvan belirlenir ve ilgili olduğu hayvanın adını alır. İslâm ve Türk âlimleri bu takvime *Tarih-i Türki*, *Tarih-i Türkistan*, *Tarih-i Khita* ve Uygur veya *Sâl-i Türkân* (*Türk yılı*) adını verirler (Turan, 2009, s.32).

Fotoğraf 5. On İki Hayvanlı Türk Takvimi (Osman Turan'dan)

Türkçe	Moğolca	Çince
Sığan	Khuluguna	Chou Tse
Ud	Uker	Niou Tch'eou
Bars	Bars	Hou Yin
Tavışgan	Too lai	Tou Mao
Lu	Loo	Long Teh'en
Yılan	Makkoi	Chö Sseu
Yond	Morin	Ma Wou
Koy	Khoin	Yang Wei
Biçin	Meçin	Heou Chen
Taguk	Takiya	Ki Yeou
İt	Mokkai	K'uan Sin
Tonguz	Khokai	Tchou Hai

Türkçe sütündeki adların günümüz Türkçesindeki sıralanışı şöyledir: Sığan, sığır, bars, tavşan, ejder, yılan, at, koyun, maymun, tavuk, it, domuz.

Kâşgarlı Mahmud'un *Dîvân-ü Lûgat it Türk*, Celâlüddîn Mehmed Abdullah'ın *Tuhfet ül Müneccimîn* ve Erzurumlu İbrahim Hakkı Hazretlerinin *Ma'rifetnâme*' sinde Tavuk Yılı ile ilgili hükümler bulunmaktadır.

“Dîvân-ü Lûgat it Türk: Yiyecek çok olur, fakat bu hayvan yerken yiyeceğini karıştırdığından karışıklık çıkar. *Tuhfet ül Müneccimîn*: Hastalık çok olur, bazı yerlerde zelzele tahribat yapar, alış veriş kesilir, eşya pahalıdır, bazı yerlerde büyük harpler olur. Halk hakikatsiz, mürüvetsiz ve vefasız olur. Hububat az olur. Hayvanat çoğalır ve kadın hastalıkları, çocuk düşürmeler olur. İlkinde doğan çocuk iyi suratlı, metîn ve akıllı olur, ortasında doğan çocuk müfsid (karıştırıcı, nifak koyan) ve şerir (kötülük yapan, hayırsız) olur, sonunda doğan iyi sözlü, rey (akıl) ve tedbir sahibi olur. *Ma'rifetnâme*: Hastalık yok, hububat ve meyvalar bol, kışı yumuşak ve uzun olur. Hamile kadınlara âfet iner. Evvelinde doğan güzel, kıymeti az olur. Ortasında doğan müezzi (eziyet çektiren, eza veren) olduğundan halk ona düşman olur. Sonunda doğan cömerd, misafirperver olur” (Turan, 2009, s. 100-105).

Türk düğün geleneğinde gerdekten önce damat ve geline tavuk yedirme geleneği mevcuttur. Bunun sebebi tavuğun döl ve bereket timsali oluşundan kaynaklanmaktadır (Akalm, 1993, s. 123).

Geçmişten gelen adetlere göre tavuk yılı, isyan yıllarıdır. Bu yılda doğanlar karşı cins-tekilere ustaca tuzaklar hazırlarlar. Bunu kendileri için değil becerilerini ve ustalıklarını göstermek için yaparlar. Eli sıkı insanlardır, fakat gayretli ve güçlü kuvvetli olmalarıyla da dikkati çekerler. Onlardan fazla cömertlik beklememek gerek. Fakat, onlardan çok uzaklaşmak da gerekli değildir. Kötü iş yapmaya karşı kendilerini engelleyebilirler, her yerde güç ve kuvvet kullanmaktan imtina ederler. Erkekleri gururlu olmalarına rağmen saygı ve hürmette kusur etmezler. Edep, ahlak, kanun ve kurallar bu gruptakilerin hoşlandıkları terimlerdir (Biray, 2009, s.9).

İslâm inancında birçok Hadis'te horoza rastlamak mümkün. Sahih hadislere göre:

Hz. Ebu Hureyre (r.a) anlatıyor. “Resulullah (*aleyhisselâtu vessaelâm*) buyurdular ki: “Horozların öttüğünü işittiğiniz vakit, Allah'tan lütuf ve ikramını talep edin. Zira onlar bir melek görmüştür. Merkebin anırmasını işittiğiniz zaman şeytandan Allah'a sığının. Çünkü o da bir şeytan görmüştür.”

Horoz diğer havanlardan farklı özellikler taşır. Gecelerin uzayıp kısalmasına rağmen o, fecir öncesi ve fecir sonrası ötüşlerini aksatmaz. Şafiller, sabah vaktinin tayininde horozların ötmesini esas alarak hükme bağlamışlardır. Bir başka rivayette “Horoza sövmeyin. Çünkü o, namaza çağırır” buyrulmuştur. Resulullah, horozun ötüşlerinin tesadüfi olmadığını, ilahi irade ile melek tarafından uyarıldıklarına dikkat çekmektedir. O esnada

yapılacak duaya meleğin “amin”i kazanılabilir. Böylece duanın kabul görme şansı artar. Bu durumda horoza sövmek ya da hakaret etmek caiz değildir. Şarih Davudî’ye göre horozdan beş şey öğrenilir der: “Güzel ses, seherde uyanma, kıskançlık, sehavet (cömertlik), kesratü’l- cima (çoğalma).” (Canan, 1993, C.16/s.393-394).

Sahih olmayan bir hadiste, Allah’ın arşın altına kanatları inci ve altınla donatılmış horoz biçimli bir melek koyduğu ve bu horozun gece bittiği vakit, diğer horozların ötmesi için kanatlarını açtığı anlatılmaktadır. Ayrıca bu konuyla ilgili minyatürlere *Miracname*’de rastlanmaktadır (Fotoğraf 6-7).

Fotoğraf 6. *Miracname*'den (<http://www.Beyazart.com>)

Fotoğraf 7. *Miracname*'den (<http://www.İranicaonline.org>)

Türk Halk Oyunlarında Tavuk ve Horoz

Horozu konu alan oyunlara Erzincan'da (Horoz) ve Sakarya'nın Geyve ilçesinde (Taraklı horosu) adıyla rastlanmaktadır (Ay, 1990, s.105-109).

Bunların dışında M. Ragıp Gazimihal'in tespitine göre Kars'ta kadınlar arasında tek oynanan ve türkülü **Horoz Oyunu** mevcuttur (Gazimihal, 1997, C.3, s.40).

Yaptığımız araştırmada *tavuğu* konu alan oyunlara Erzurum dışında Kars, Ardahan Artvin (Şavşat ve Ardanuç)'de **Tavuk Barı** adıyla oynanan oyuna rastladık. Bu bölgede oynanan tavuk barı Erzurum'da oynanan tavuk barından oldukça farklıdır. Erzurum'da tavuğun hareketleri taklit edilirken, bu yörelerde başta tavuğu simgeleyen ve elinde kamçı ya da kemer olan kişi bulunurken, arkasında serçe parmaklardan tutan diğer oyuncuları da tavuğun civcivlerini simgeler. Baştaki oyuncu zaman zaman oturur vaziyette yürür, zaman zaman ayakkabısını çıkarır ağızına alır, bazen oyuncuların yere yatmasını ister. Bu hareketleri yapmayan oyuncuları elindeki kamçı ya da kemerle cezalandırır. Bayburt yöresi halk oyunları üzerine bilimsel araştırmaları ve derlemeleri bulunan Kocaeli Üniversitesi Öğretim Görevlisi Nejdat Şası'dan edindiğimiz bilgiye göre aynı oyuna hem Bayburt'ta **Tavuk Barı** adıyla oynanan Erzurum'da oynanan tavuk barının yürüme ve çökmelerinin aynı olan fakat tavuğun diğer hareketlerini içermeyen türü hem de Kars, Ardahan ve Artvin'de oynanan türü mevcuttur. Bayburt'un Pulur Köyü ve civarında **Tavuk Barı'nın** dikkate değer farklılığı, oyuna damadın da dahil edilmesinden dolayı **Damat Süründürme Oyunu** adıyla da oynanmasıdır.

Erzurum kadın bar oyunlarında **Ağca Ferikler** adıyla oynanan bir oyun mevcuttur. Ferik tavuk türünün yörede olgunlaşmamış ve henüz yumurtlamaya başlamamış genç dişilerine verilen addır. Bu barda ağca ferik diye hitap edilen genç kızlar, yaşlı kadınların tarlaya gidişini, hamur yapışını, ekmeği açışını, delikanlıların tarla biçmesini canlandırır- lar. Sözlü kadın bar oyunlarımızdan olan bu barın sözleri şöyledir:

Hayvan taklitli oyunlardan olan **Ağca Ferikler barı** kadın barları formunda ve toplu oynanan bar özelliğindedir. Oyuncular sıra halinde dizilirler ve çift beyaz güvercin barında olduğu gibi sağ ayakla sağa doğru sağ-sol sağ adımlamadan sonra sola dönülerek sol-sağ-sol adımlama yapılı- r. Taklidi yapılacak konu söylendiğinde öne doğru sağ-sol-sağ, sol-sağ-sol adımlama ile çıkılır ve taklit yapıldıktan sonra yine aynı adımlama ile oyuncular geriye hareketle yerlerini alırlar.

Kaynaklarda Erzurum Tavuk Barı

Tavuk Barı hayvan taklitli oyunlara oldukça ilginç bir örnek olsa gerek birçok kay- nakta yer verilmiştir.

Numan Sırrı Erzurum erkek barlarının sonuncusu olarak verdiği Tavuk Barına ad ola- rak **Hikâri veya Tavuk Barı** ifadesini kullanmıştır (Sırrı, 1929, s.14).

M. Ragıp Gazimihal'e göre Tavuk Barının bir diğer adı **Hikari** dir. "**Hakkâri yö- remizle alakası görülen, Erzurum Barlarından**" şeklinde bir de tespitte bulunmuştur (Gazimihal, 1999, Cilt:III, s.114).

Naciye Akyıldız, Erzurum Barlarından bahsederken, sıralamada Hakkâri Barı adı ile bir bar nakletmiştir. Tavuk Barını Turna Barı ile birlikte taklitli oyunlardan saymıştır (Akyıldız, 2000, s.46-47).

Yukarıda verdiğimiz kaynaklarda *Hikâri* Tavuk Barına verilen diğer bir ad olarak kullanılmıştır. Yaptığımız araştırmada (*Hikâri*) kelimesinin anlamına herhangi bir sözlükte veya kaynakta rastlayamadık. Kanaatimizce günümüzde kullanılmayan fakat 1930’lu yıllarda Erzurum’da tavuğun diğer adıdır.

İhsan Coşkun Atılcan’ a göre Tavuk Barının bir diğer adı *Felek Barı*’dır, Felek adı (Ferik) den türemiştir (Atılcan, 1991, s.79).

Cemil Demirsipahi’ye göre de Tavuk Barının diğer adı *Felek*’ dir (Demirsipahi, 1975, s. 211).

Dr. Lütfi Sezen Tavuk, diğer adıyla Felek oyununun birde türküsü olduğunu nakletmektedir. Türkünün sözleri şöyledir (Sezen, 2013, s. 38).

Un eledim eleğinen	Un elerler ince ince
İşim döner feleğinen	Felek sonra halin nice
Eşin kızlar mezerim’i	Yar peşinen gide gide
Altın saplı küreğinen	Felek sormaz halin nice
	Un elerler ince ince
	Felek sormaz halin nice
	Yar peşinde gide gide
	Felek sormaz halin nice

Erzurum barları hakkında görüşlerine başvurduğumuz eski Erzurum Halk Eğitimi Merkezi Müdürü Müslüm Çağlar’ın eski Barbaşılarından Ömer Göçmenli’den naklettiğine göre

“Tavuk Barının diğer adı Hikâri Barıdır, fakat bazılarıda ferik barıda derler, bu bara bacaklarına güvenenler girerdi. Oyunun çökme bölümünde parmak uçlarında bacaklar titretilerek yavaş yavaş çökülür ve yine bacaklar titretilerek kalkılır, tam çökme bitti zannedilirken tekrar çökmeye geçilir, bu çökmeye dayanamayanlar sırt üstü düşerlerdi. Oyunun sonuna askerde yaptığımız kaz yürüyüşü gibi yürüyüşte eklenebilir”.

Felek Barı nasıl oynanırdı? Sorumuz üzerine Göçmenli: “Felek başka bir bardır” diyerek *Felek* barını sözlerine uygun, un eleme, mezar kazma hareketlerinin yapıldığı bu oyunu uygulamalı olarak gösterdi. Felek barının sözleri şöyledir:

Un eledim eleğinen	Eşin eşin derin olsun
Çarkım döner feleğinen	Sular serpin derin olsun
Eşin kızlar mezerimi	Eşin kızlar mezerimi
Altın saplı kazmayınan	Sevdiceğim gelin olsun

Ezmeyinen üzmeyinen
 Yar bulunmaz gezmeyinen
 Eşin kızlar mezerimi
 Altın saplı kazmayınan

Söz kurgusuna göre mezar eşme veya un eleme hareketleri yapılan bu bar taklitli oyunlardan olmakla birlikte, ekip halinde oynanan düzenli barlardan olmadığı, bir veya birkaç kişinin serbest oynandığı gerçeğini ortaya koymaktadır. Sözlerinin farklılığı hususuna gelince, *eşin kızlar mezarımı/ altın saplı küreğinen* veya *eşin kızlar mezarımı / altın saplı kazmayınan* şeklindeki sözlerle Anadolu'nun birçok bölgesinde söylenen *Felek* türküsü karşımıza çıkmaktadır. Müslüm Çağlar'ın eski Barbaşlarından Lütfi Aladağ'dan naklettiğine göre yine Tavuk Barının başka bir adının olmadığı, bugün oynanan Tavuk Barında mevcut olan ikinci çökmeden sonra yerde yürüme ve sağa sola el vurarak dönüşlerin 1960 yılından sonra ilave edildiğidir. Ondan önce sadece uzun süreli çöküp kalkışlar yapılarak oyun sonlandırılırdı.

Müslüm Çağlar'dan edindiğimiz bu bilgiler, Atılcan'ın *Felek Barının Ferik*'ten geldiği ifadesini doğrulamaktadır. Zira güfteli Erzurum Erkek Barı mevcut değildir. Bazı kaynaklarda güfteli Erkek barları olarak nakledilen oyunlar Erzurum'un ilçelerinde Halay türü oyunlarda mevcuttur. Bu oyunlar Delloy, Temirağa, Tamzara(Tanzara), Aşırtma, Daldalandır.

Erzurum Tavuk Barının Oyun Çözümlemesi

Oyun eller avuç içinden kenetlenir ve kollar aşağı doğru düz ve arkaya saklanarak kapalı tutuşla başlar. Oyunun yürüme bölümünde kollar omuz hizasında düz bir şekilde uzatılarak açık tutuşla devam eder.

Oyunun başında dizler hafifçe sağ ve sol ayak topuklardan kaldırılarak öne çıkartılarak yaylanma yapılır. Komutla birlikte sağ diz geri çekilirken sağ ayakla öne doğru adımlamaya geçilir. sağ-sol-sağ ayakla yapılan üç adımlamadan sonra, sol ayak parmak ucu öne değdirildikten sonra sol ayak üzerine basılarak sağ-sol-sağ adımlama ile geriye üç adım atılır. Geri adımlamada ayaklar yere doksan derece katlanır ve taban yere teğet bir şekilde çekilir. Geriye doğru yapılan adımlamanın sonunda sağ ayak yarım adım öne konularak diz geriye doğru çekilir ve arkasından tekrar öne yürümeye geçilir.

Öne ve geriye birkaç tekrardan sonra komutla birlikte sağa doğru yürümeye geçilir. Yana yürümede ekip oyuncularını kollarını omuz hizasına kaldırır ve bar açık tutuşla devam eder. Yana yürümede adımlama öne yapıldığı gibidir, tek fark adımlar sağa doğru atılır ve Erzurum barlarının genel karakteristik özelliği olan yarım ay şekli alınır.

Oyunun ikinci bölümünde yana yürümenin birkaç tekrarından sonra zurna (mi) sesini birkaç ölçü uzatınca çökme figürünün başlayacağını oyunculara duyurur. Geriye yapılan üç adımın ardından sağ- ve sol ayak tabanı birkaç kez yere sürterek çekmenin ardından

dizler yana doğru açılarak ayak parmaklarının üzerinde yaylanarak ve dizler titretilerek yavaş yavaş çökülür. Tam oturma gerçekleşmeden tekrar kalkışa geçilir. Bar başının diğer oyuncuların dayanıklılığını test ettiği bu oturuş bazen birkaç tekrar devam eder. Komutla ayağa kalkılır ve oyunun üçlü adımıyla yapılan yana yürümeye geçilir.

Oyunun üçüncü bölümünde bu kez de zurna (re) sesini birkaç ölçü tekrarlama ikinci çökmeye geçilir. Bu bölümde diz titretilerek yapılan birkaç çökmenin ardından, oyuncular ellerini bırakarak el çırparak ayak parmaklarının ucunda sağa doğru kaz yürüyüşü tabir edilen vaziyette birkaç adım atıldıktan sonra sağ ayak önde sola tam dönüş yapılır. Sağ dönüş tamamlandıktan sonra bu kez de sol ayak yarım adım önde sağa doğru dönüş yapılır. Dönüş figürü bittiğinde oyuncular tekrar ellerini kenetleyip, ayaklarını titreterek yavaş yavaş kalkarlar. Bu kalkış sonunda çökme tamamlanmıştır. Ekip oyuna başladığı yere kadar adımlama figürünü tekrarlayarak gelir ve ekip yerini aldıktan sonra oyun sonlandırılır.

Erzurum Tavuk Barının Ritm ve Ezgi Çözümlemesi

Oyunun ritmi (2+3+2+3) şeklinde 10/8'lik bileşik usuldedir. Oyunun sonuna kadar ritim değişikliği yoktur. Oyunun müziği Yanık Kerem (Hicaz Makamı) dizisidir.

The musical notation shows a sequence of notes on a staff. The notes are: T, K, S, T, followed by a bracketed section containing notes for 'Anca Dizi', and then T, K, S, T. Above the staff, there are handwritten labels: 'Yegâh'da Naxzi Yerinde Raat 5 lisi' under the first four notes, 'Hicaz 4 lüsü' under the bracketed section, and 'Nevâ'da Raat 5 lisi' under the last four notes. A large bracket above the entire staff indicates the overall structure. Below the staff, there is a handwritten label 'Yegâh'da Basil Süj'nâk Düzisi' under the first four notes.

Durağı: Dügâh perdesidir.

Seyri: İnci-çıkıcı, bazen de çıkıcı olarak kullanılmıştır.

Dizisi: Yerinde Hicaz dörtlüsüne Nevâ'da Râst beşlisinin eklenmesinden meydana gelmiştir. (Hicaz dörtlüsü + 4. derecede Râst beşlisi).

Güçlüsü: Hicaz dörtlüsü ile Râst beşlisinin ek yerindeki 5. Derece Nevâ perdesidir. Üzerinde Râst çeşnisi ile yarım karar yapılır.

Genişlemesi: Hicaz makamı hem dizinin tiz tarafından, hem de pest tarafından, yani durağın alt tarafından genişleyebilir (Özkan, 1994, s.140-141).

Sonuç

Türk kültüründe oldukça önemli bir yere sahip olan hayvanların oyunlarda da yansımalarının en dikkat çekici örneklerinden biri olan Erzurum erkek barlarından Tavuk Barı hakkında birçok kaynakla karşılaşmak mümkündür. Bu kaynaklarda kullanılan *Hikâri Barı* Tavuk barıyla birlikte kullanılması zamanla Hakkari'ye dönüşmüştür. Hatta Erzurum Barları nakledilirken Tavuk Barı yanısıra Hakkari Barı diye bir başka bardan söz edilmektedir. Aslında oyun türü halay olan Hakkari oyunları sola doğru oynanan, yani ekip başının solda olduğu bir oyun düzenine sahiptir. Gerek coğrafya bakımından ve gerekse kültürel bakımdan hiçbir yakınlığı olmayan bu iki il arasında nasıl bir bağlantı kurulduğu anlaşılammıştır. Yine bazı kaynaklarda Tavuk Barına bir diğer ad olarak *Felek Barı* ifadesi yer almaktadır. Yörede henüz yumurtlamaya çıkmamış civcivin büyüğüne verilen ad olan *Ferik* zamanla Felek olmuştur. Zira Erzurum erkek barlarında sözlü bar yoktur. Kaynak kişilerden edindiğimiz bilgilere göre sözlü oynanan Felek Barı aslında sözlerine uygun figürlerin yapıldığı taklitli bir oyundur ve Tavuk barıyla bağlantısı yoktur. Bacaklarına güvenenlerin oynadığı bu barda Dadaşlar, ayaklarını titreterek yere çöküp kalkan ve rakibinin etrafında kanat açarak dönen, savaşçı ruhuyla ün yapmış horozu sembolize ederler.

KAYNAKÇA

- And, M. (1990). Türk minyatürlerinde kuşlar. *Türkiye İş Bankası Kültür ve Sanat Dergisi*. 5,14-15.
- Akalın, L.S. (1993). *Türk folklorunda kuşlar*. Ankara: Ers Matbaası
- Akyıldız, N. (2000). *Türk halk oyunları*. (1. Basım). İstanbul: Turan Ofset.
- Atıcan, İ. C. (1991). *Erzurum barları ve yöresel giysileri*. İstanbul: Dinç Matbaası.
- Ay, G. (1990). *Folklor giriş*. İstanbul: Pan Yayıncılık.
- Bulut, S. (1991). *Kuşaktan kuşağa Erzurum folkloru*. Ankara: Emekli Ofset
- Canan, İ. (1993). *Hadis ansiklopedisi(Kütüb-i Sitte)*. C.16, İstanbul: Akçağ Yayınevi, s.393-394.
- Demirspahi, C. (1975). *Türk halk oyunları*, (1. Basım). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Gazimihal, (1997). *Türk halk oyunları kataloğu*. C.(III), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kırzioğlu, N. (2001). *Altaylar'dan Tunaboyu'na Türk Dünyası'nda ortak yanırlar (motifler)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Özkan, İ.H. (1998). *Türk mûsikîsi nazariyatı ve usûlleri*. (5. Basım). İstanbul: Özener Matbaası.
- Sezen, L. (2013). *Erzurum folkloru*. (3. Basım). Erzurum: Mega Ofset Matbaacılık.
- Sırrı, N. (1929). *Erzurum oyunları ve oyun havaları*. İstanbul: İktisat Matbaası
- Turan, O. (2009). *Oniki hayvanlı Türk takvimi*. İstanbul: Yaylacık Matbaası.